






Ruimte voor het publieke

De publieke ruimte, conditie en hefboom van stedelijkheid

Linda Boudry
Studiedag beheren van de publieke ruimte
19 november 2008
Congrescentrum Lamot Mechelen






Naoorlogse kommer en kwel

- De moderne naoorlogse stedenbouw benaderde de publieke ruimte als restruimte.
 - In de jaren 80, begin jaren 90 werden veel karakteristieke pleinen in de oude binnensteden tot parkeerplaatsen gedegradeerd. De stedelijke publieke ruimte werd steeds meer gedomineerd door de dienstbaarheid aan de auto (bereikbaarheid, parkeren). Stadscentra werden parkings en introduceerden gewoontegedrag op het vlak van verkeer dat slechts moeizaam te keren is
 - Door de aanleg van cityringen en de vestiging van grootwinkelbedrijven en kantoren verloren belangrijke publieke ruimten hun karakter en veranderden ze in amorfe en gefragmenteerde stadsruimten.
 - Tegelijk domineerde de zoneringsgedachte in de planologie, die de verschraving van de ruimte nog versterkte. Dat denkpatroon maakte van delen van de stad 'monomilieus': beheerst door één functie (kantoren, winkels, wonen, ...).
- 
- 
- 







Naoorlogse kommer en kwel

- Mensen moesten zich snel van de ene functie naar de andere kunnen begeven en zo werd de publieke ruimte vooral doorgangsruijnte.
 - Die verplaatsing werd dan dikwijls nog eenzijdig bekeken van achter de voorruit van de auto.
 - Het stadscentrum werd als gevolg van die functiescheiding vooral een commercieel centrum.
 - De publieke ruimte in het hart van de stad werd op maat van de handel ingericht: winkelwandelstraten, stadsboulevards en winkelerven.
- 
- 
- 

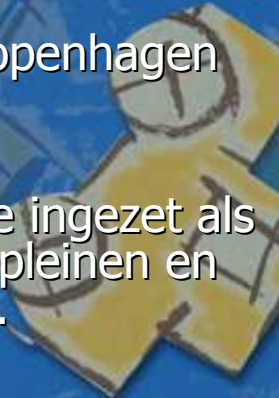

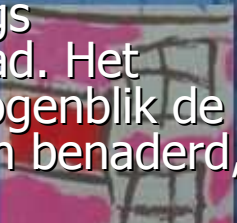



Naoorlogse kommer en kwel


- Daarnaast was er sprake van sterk sectoraal en ad hoc beleid. Gemeentelijke diensten werkten langs elkaar heen en voor straten en pleinen werden afzonderlijke oplossingen bedacht, zonder ze te beschouwen als onderdeel van een stelsel van publieke ruimten dat de gehele stad omvat.
 - In de jaren 90 is de aandacht voor citymarketing versterkt. De Vlaamse stad moest concurreren met andere steden en daarom aantrekkelijker worden voor investeerders, bezoekers en bemiddelde bewoners.
 - De druk om te scoren leidde tot 'glamour'-projecten: duur en spectaculair, maar zonder veel fundering voor het versterken van de functies van de publieke ruimte.
 - Het verkopen van de stad, het imago, domineerde. Eenzijdig inspelen op recreatie en toerisme maakte van sommige publieke ruimtes en delen van de stad pretparkjes (disneyficatie van de stad).
- 
- 
- 



Resolute ommezwaai Barcelona en andere Europese steden wijzen de weg

- In de jaren '80 en '90 komt er meer aandacht voor de kwaliteit van de publieke ruimte als onderdeel van stedelijke vernieuwing. Ze vormt de kern van stedelijke revitaliseringstrategieën in de gehele wereld.
 - De aanpak van parken en pleinen in Barcelona, Lyon en Kopenhagen vormt de inspiratie voor ontwerpers en bestuurders elders
 - In **Barcelona** is na de dood van Franco de publieke ruimte ingezet als onderdeel van een culturele revitaliseringstrategie waarbij pleinen en parken weer een betekenis krijgen voor de stad als geheel.
 - De vernieuwende Barcelonese aanpak vertrekt van de publieke ruimte als sleutelement in de integrale transformatie van de stad. De publieke ruimte verandert op deze manier in een eersterangs stedenbouwkundig instrument voor de heraanleg van de stad. Het resultaat is een waaier van publieke ruimten die vanaf dat ogenblik de manier waarop deze ruimten in de Europese context worden benaderd, compleet zullen wijzigen.
- 
- 
- 

- 
- Bijna 10 jaar later start **Lyon**. Alle ingrepen werden onderverdeeld in drie overkoepelende programma's:
 - het groene plan voor de publieke ruimte
 - het blauwe plan voor de manier waarop wordt omgegaan met de rivieren de Rhône en Saône die door de stad lopen
 - het lichtplan dat zowel de functionele als de decoratieve verlichting organiseert
 - Het hoofddoel was het evenwicht tussen de oude stad en de periferie te herstellen, zodat het fysieke verval van de eerste en de immense sociale problemen van de tweede worden overwonnen.

- 
- Ook **Kopenhagen** investeerde de voorbije 10 jaar massaal, consequent en samenhangend in zijn publiek domein en dit zowel in de binnenstad als in de meer achtergestelde wijken.
 - De 1,8 kilometer lange 'Prags Boulevard' die een site met sociale huisvesting flankiert, werd in samenspraak met de bewoners omgetoverd tot een langgerekt park met zeven activiteitszones. Centraal in het project staan 700 felgekleurde stalen stoelen die verplaatsbaar zijn (en die niet vervreemd worden).
Halfweg het park is een ontmoetingscentrum gebouwd waar ook de bibliotheek is ondergebracht.
Het park mondt uit in een sportcentrum dat 2/3de van de tijd gebruikt wordt door allerhande sportclubs en 1/3de door individuele bewoners die via een eenvoudig reserveren van tijd gebruik kunnen maken van de sportfaciliteiten.




Ook Vlaanderen laat zich niet onbetuigd

- De publieke ruimte staat ook in Vlaanderen weer op de voorgrond.
- Lokale besturen, sociale huisvestingsmaatschappijen en andere publieke bouwheren lijken het publieke domein te hebben herontdekt.

Openbare ruimte




- Openbare ruimte is in essentie een ruimte die voor iedereen toegankelijk is: openbaar is wat niet privé is








Niet iedere openbare ruimte is publiek domein, die stelt extra eisen

Publiek domein

- is de plaats waar het gemeenschapsleven zijn uitdrukking vindt. Het is een plaats bestemd voor vieringen, feesten, optochten, wedstrijden, concerten, een plaats waar mensen bijeenkomen en zich identificeren als groep door middel van rituelen die vastliggen en door de tijd opnieuw geformuleerd worden
 - is een onderdeel van de woonomgeving, maar het is ook meer. Het is de ruimte die het de inwoners en bezoekers van steden mogelijk maakt zich te verplaatsen, zich te verpozen, te communiceren, zich cultureel te manifesteren, handel te drijven, enz.
 - is in de meest nobele betekenis 'de politieke plaats'. Burgers laten er hun stem horen in manifestaties. Mensen kijken en luisteren er naar boodschappen in allerlei vormen: posters, graffiti, vlagschriften, culturele optredens, ...
- 
- 
- 



Publiek domein

- is de tuin van de stedeling, de straat en plein het verlengstuk van de woning.
 - is de lichte, soepele en aangepaste overgang tussen entiteiten en functies van de stad. Dat staat haaks op het annexeren van de publieke ruimte en het onteigenen ervan voor privaat gebruik.
 - is de plek waar de bezoekers van de stad de waarde van de stad ervaren. Het moet aangenaam zijn om op te gaan in de anonimiteit en plezierig om door de stad te 'hoppen'. Betekenisvolle publieke ruimte heeft de kwaliteit van de opportuniteit en het genot van de lichtheid van de openbaarheid.
 - is essentieel om de diversiteit van en in de stad te ondersteunen. Die diversiteit heeft zowel te maken met het contact tussen mensen met verschillende achtergronden als met een verscheidenheid van soorten activiteiten in de stad
- 
- 
- 

Publiek domein

- moet op alle schaalniveaus van goede kwaliteit zijn: van het kleinste buurthoekje tot het grootste stadspark.
- moet vermenging van functies mogelijk maken, overgangen inbouwen en gelaagdheid in het stedelijke weefsel brengen. Herkenbaarheid op en tussen schaalniveaus van publieke ruimte is de subtiele opdracht
- gebruiken is een kwestie van 'willen' (hangt samen met de vraag of er daar iets te beleven valt), 'kunnen' (hangt af van de ruimtelijke claims die verschillende groepen maken) en 'mogen' (hangt samen met de tendens naar bescherming en de perceptie van overlast)
- is toegankelijk voor iedereen en bruikbaar voor veel doeleinden. Doordat mensen er gebruik van maken er allen een andere betekenis aan toekennen, zijn het plekken van getolereerde heterogeniteit en geciviliseerde omgang
- is een plek waar mensen kennis kunnen maken met andere levensstijlen, inkomensgroepen en etniciteiten.

De kern van publiek domein

Verschillende groepen hechten aan een bepaalde plek en op de één of andere manier moeten ze tot een vergelijk zien te komen.

- Welke codes dienen daar te domineren?
- Welk gedrag moet worden getolereerd?
- Wie mag van wie welke aanpassingen vragen?



In principe kunnen dergelijke plaatsen ook gevonden worden buiten de traditionele stedelijke ruimte van straten, parken en pleinen.

Mobiliteitsinfrastructuur

- In onze dagelijkse leefwereld nemen verplaatsingen een steeds belangrijker plaats in. De kwaliteit van de publieke ruimte die deze verplaatsingen opneemt, wordt een steeds belangrijker factor in het bepalen van de leefkwaliteit. Veel aandacht moet dus gaan naar de inrichting van bus- en tramhaltes, stationsomgevingen, transferia, fietsroutes, parkeerroutes, carpoolparkings, park en ride faciliteiten.
- Nu worden dergelijke locaties meestal zeer eenzijdig benaderd en ingericht. Ze worden strikt georiënteerd op de doorstroom- en overstap van de plek en getuigen van te weinig aandacht voor de verblijfskwaliteit.

Gemengde omgevingen

- Gemengde omgevingen bieden bijzondere mogelijkheden om interessante publieke ruimten te realiseren: een veelheid aan mensen en functies komt hier samen.
- Tegelijkertijd zijn ook de bedreigingen groot: allerlei ruimteconflicten kunnen ontstaan door de nabijheid van verschillende functies. Om de multifunctionaliteit te kunnen behouden en versterken is dus afstemming nodig tussen de verschillende activiteiten in de publieke ruimte.





Groenstructuren

- Een groot deel van de parken, natuur- en groengebieden zijn publiek toegankelijk. De stijgende maatschappelijke interesse voor het milieu enerzijds en de toegenomen vrije tijd anderzijds verhogen het belang van deze publieke ruimten

Toeristische en recreatieve voorzieningen

- Publieke ruimten zoals historische kernen van steden en gemeenten, recreatiedomeinen, vakantieparken, het stedelijke toeristische netwerk van de kust... vormen een belangrijk onderdeel van de toeristische-recreatieve structuur in Vlaanderen. Op schaal van de gemeente bieden publieke musea, sportcentra, culturele centra en parken een antwoord op de behoefte aan plekken om te recreëren.



Woonomgevingen

- De directe woonomgeving blijft een belangrijk sociaal milieu ondanks de schaalvergroting van het sociale netwerk. In gebieden met hoge woondichtheden is te weinig of slecht ingerichte publieke ruimte sterk bepalend voor de leefkwaliteit. Bewoners beschikken meestal slechts over weinig of geen eigen buitenruimte.

De ultieme test voor publiek domein

- De ultieme test is ongetwijfeld of zwervers er worden geweerd of niet.
- Straatkrantverkopers worden in treinen en metro's geweerd. Omdat ze de reizigers een onveilig gevoel geven, zegt bijvoorbeeld de directie van de Berlijnse U-Bahn. Terwijl de straatkrant ondermeer is uitgevonden om daklozen een legitimatie te verschaffen voor hun verzoek om een bijdrage in hun levensonderhoud.
- Daklozen, straatmuzikanten, venters en andere 'street people' worden niet alleen geweerd uit winkelcentra, metrostations en andere geprivatiseerde ruimten, ook in de publieke ruimte zijn ze zelden welkom (hele fabrieken draaien op het vervaardigen van bankjes die zo zijn vormgegeven dat je er niet kunt op liggen).




Veranderende opvattingen De roep om veiligheid

- Er heerst een toenemend gevoel van onveiligheid en de overheid staat onder grote druk om 'harde maatregelen' te nemen
- De beheersing van de angst is een zwaarwegend motief geworden bij de uitbreiding en herinrichting van de stad. De vormgeving van de openbare ruimte komt in het teken te staan van de beheersbaarheid.





Veiligheid is een 'many possibilities word' dat gaat van hondenpoep tot terrorisme en al het onheil dat daar tussen zit

1. Demografische of ecologische angst
2. Dromofobie of de angst die uitgaat van de snelle en ingrijpende technologische veranderingen – toenemend gevoel van stress
3. Economische angst of de angst om welvaart te verliezen – flexibilisering en angst voor het verlies van geborgenheid
4. Xenofobie of angst voor migranten of de angst voor het veranderen van onze eigen straat, onze eigen cultuur – de roep tot integratie berust op een angst voor desintegratie
5. Agorafobie of politieke angst:
 - Op macroniveua - individuele staten boeten aan belang in door de globalisering van de economie en de vorming van supra-entiteiten
 - op microniveau - diffuse agressie op straat, straatvuil, vandalisme en verloedering
6. Angst voor terreur



* gebaseerd op analyse van de angst die ten grondslag ligt aan de capsualisering (Lieven De Cauter)



Veranderende opvattingen

Wie gaat winkelen of uitgaat, wenst vermaakt te worden en niet verontrust

- De consumptie van ruimte in het stedelijk veld richt zich enerzijds op de massale toeloop op 'events' en positieve plaatsen en anderzijds op het al even massale ontwijken van allerlei negatieve aspecten van de maatschappelijke ontwikkeling.
- Ook in de sfeer van het wonen zien we een toenemende tendens tot afstand scheppen tot de stedelijke problemen en de groepen die daarmee worden verbonden.

Veranderende opvattingen De capsulaire samenleving

- Een enorme sprong in de mobiliteit is gekoppeld aan de verspreiding van activiteiten. Wat ontstaat is een netwerk, een schijnbaar structuurloos conglomeraat van functies.
- De samenleving is geworden tot een archipel van veelal cultureel en sociaal homogene enclaves. Uit deze verspreid gelegen enclaves bouwt ieder individu zijn of haar eigen stad. De stad valt uiteen in eilanden van werk, vermaak en (luxueus)woongenot.
- Mensen met verschillende achtergrond hebben steeds effectievere ruimtelijke strategieën ontwikkeld om de mensen die ze willen ontmoeten te ontmoeten, en de mensen die ze willen vermijden te mijden.
- Het publiek domein maakt steeds meer plaats voor 'capsulaire gemeenschappen' met eigen voorschriften en afspraken. Huisregels, toezicht van camera's en beveiligingspersoneel creëren aparte leefwerelden waarbinnen de bezoekers zich (moeten) schikken.

Opdracht voor de 21 ste eeuw

- Hoe zorgen we dat het publiek en openbaar karakter van ruimte niet verder afkalft of ongedaan gemaakt wordt ?
- Waar het om gaat is te komen tot het herijken van wat 'publiek' is en hoe dit domein 'open' kan blijven